

Spoločenské vedy dnes

Konferencia interných doktorandov a mladých vedeckých
pracovníkov (externých doktorandov) FF UKF v Nitre

20. mája 2005

Zodpovedný redaktor: doc. PhDr. Eva Fandelová, CSc.
Redakčná rada: Mgr. Darina Auxová, PhDr. Petra Báľentová,
PhDr. Ivana Šusteková

ISBN 978-80-8094-102-4

SÍDLISKO ĽUDU LENGYELSKEJ KULTÚRY V BUČANOCH
PREZENTÁCIA NUMERICKÉHO KÓDU
A NÁVRH DATABÁZY KERAMIKY

Mgr. Noémi Pažinová,
Katedra archeológie FF UKF v Nitre

The topic represents a Lengyel culture settlement with a round object, probably of cult nature, in Bučany, district Trnava, SW Slovakia and some of the numerous ceramic material.

It focuses on a statistical method of numerical code that simplify working with huge data files and helps by exact description and classification of the findings. The starting pointing of this approach is recognition of connections and relations (in typological, metric, technological and decorated respect) of ceramic material with specialized database program.

Osada roľníkov v Bučanoch (okr. Trnava) patrí do záverečnej fázy mladšej doby kamennej, neolitu (4. tisícročie pr. Kr.). Táto fáza je na západnom Slovensku zaradená archeologicky do staršieho stupňa lengyelskej kultúry. Základnú pramennú bázu pre zhodnotenie lengyelského sídliska v Bučanoch tvorí nálezový materiál z viacročného záchranného výskumu (1978-1981) vedeného P. Romsauerom a J. Bujnom. Okrem predbežných správ¹ a zhrňujúceho príspevku na medzinárodnom sympóziu o lengyelskej kultúre v Nových

Vozokanoch v roku 1984² nebola zatiaľ publikovaná žiadna časť z nálezov, resp. nálezových celkov zo sídliska.

Lokalita Bučany, poloha Kopanice, sa nachádza na vysokej pravobrežnej sprašovej terase Dudváhu, ktorá východným smerom prevyšuje inundačné územie o 15-20 m. Počas štyroch výskumných sezón sa preskúmala plocha s dĺžkou 530 m a so šírkou 60-200 m, čo predstavuje rozlohu približne 6 ha. Na tejto ploche sa odkrylo 193 sídliskových objektov a 55 hrobov. Na lokalite boli zastúpené kultúry z obdobia neolitu (lengyelská kultúra), eneolitu (skupina Bajč-Retz), staršej doby bronzovej (maďarovská kultúra), z doby halštatskej (kalenderberská kultúra), z obdobia kultúry laténskej, sporadicky bola nájdená keramika z obdobia vrcholného, až neskorého stredoveku

Lengyelské sídlisko, doložené asi 35 exploatačnými a odpadovými jamami, sa zistilo zhruba v severnej polovici preskúmanej plochy na rozlohe cca 200 x 250 m. K najvýznamnejším prínosom patrí odkrytie celého pôdorysu kruhového objektu³ pravdepodobne kultového charakteru na východnom okraji tejto plochy. Napriek tomu, že sa preskúmala značná plocha, celé sídlisko nebolo odkryté a nepodarilo sa zachytiť jeho obytnú časť.

Kruhový objekt pozostával z dvoch sústredných priekop a vnútorného palisádového žľabu. Vnútorň priemer objektu dosahoval 45,5 m, vonkajší 67-70 m. Dve súbežné hrotité priekopy so šírkou 2,6 – 3 m a hĺbkou 2,6 m boli na štyroch protilahlých stranách prerušené bránami. V mieste brán vybiehala vonkajšia priekopa do dvoch pravouhlých ramien s dĺžkou 10 m. Vnútorň priekopa bola na mieste brán prerušená. Takto vzniknutý priestor bol zúžený dvoma žľabmi s dvojicou kolových jám na ich koncoch, ktoré boli pravdepodobne zvyškami konštrukcie brán. V severovýchodnej štvrtine objektu sa zistila dvojpriestorová kolová stavba, typu megaron, s rozmermi 15 x 7,5 m, súveká s kruhovým objektom patriacim do skupiny lengyelských kruhových objektov.

Vo vzdialenosti 100-120 m juhozápadným smerom a dokonca 200 m severne od kruhového objektu boli zachytené kostrové hroby, z ktorých dva

sú podľa keramických prídavkov súveké s lengyelským sídliskom a ďalšie dva kostrové hroby bez nálezov k nim možno priradiť na základe orientácie a spôsobu uloženia mŕtvych.

Hlavným vodidlom pri určení chronológie osady je predovšetkým početný keramický inventár. Na základe výskytu keramiky s červeným, bielym a žltým maľovaním a s rytou výzdobou možno väčšinu z 35 lengyelských objektov datovať do stupňa Lengyel I. Zatiaľ je spracovaných 20 % nálezov, z toho je štvrtina tenkostennej keramiky a hrubostenná keramika predstavuje 75 %. Takmer na 60 % črepov tenkostennej keramiky boli pozorované stopy po maľbe, 40 % tenkostenných črepov má rytú výzdobu. Polovicu z tvarov tenkostenného tovaru predstavuje pohár s vysokým lievikovitým hrdlom a dvojkónickým telom, s jemne zaoblenými plecami a mierne konkávnou spodnou časťou tela pod výduťou⁴. Tretinu tvarov tvorí pohár s vysokým prehnutým hrdlom a zaobleným dvojkónickým telom⁵. Zriedkavým tvarom tenkostennej keramiky je misa so široko roztvoreným ústím a lomom, s obojstrannou maľbou ako aj rytou výzdobou⁶. Takmer 80 % zastúpenie v maľovanej výzdobe má červená farba. Pri maľbe vnútornej plochy nádoby dominuje plošne nanášaný zúbkovaný motív, pozostávajúci zo zvislých, rôzne širokých pásov, ktoré sú tesne pod okrajom spojené jedným horizontálnym pásom⁷. V niektorých prípadoch boli pásy lemované tenkou bielou líniou⁸. Na hrubostennej keramike je maľovaný ornament podstatne horšie zachovaný ako na tenkostennej keramike, stopy po maľbe sa preto našli len na cca štvrtine bližšie určených hrubostenných črepoch. Z tvarov hrubostenných nádob je najpočetnejšie zastúpená misa so širokým ústím a prehnutými plecami⁹. Maľovaná červená výzdoba bola aplikovaná plošne zvonka, na vnútornej strane naznačením jedného pásu, alebo taktiež na celej ploche. Žltý maľovaný ornament sa vyskytoval na tretine červeno zafarbených nádob.

Časť databázy	Položka (popis)	Skratka	Dátový typ
A. Obecná	Prírastkové číslo	prír.č.	číslo
	Inventárne číslo	inv.č.	číslo
	Etapa	etapa	číslo
	Druh objektu	DROB	číslo
	Číslo objektu	č.obj.	číslo
	Časť objektu	CAST	text
	Vrstva	vrstva	text
B. Typologická	Stupeň zachovania	ZACH	číslo
	Tvar okraja	OKR	číslo
	Tvar hrdla	HR	číslo
	Tvar pliec	PL	číslo
	Tvar spodku nádoby	SP	číslo
	Tvar dna	DN	číslo
	Tvar nôžky	NZ	číslo
	Profil nádoby	PRF	číslo
	Keramická trieda	KT	číslo
	C. Metrická	Priemer okraja	PO
Priemer nasadenia hrdla		PNH	číslo
Priemer vydutia		PV	číslo
Priemer dna		PD	číslo
Priemer nôžky		PN	číslo
Celková výška		CV	číslo
Celková šírka		CS	číslo
Hrúbka steny		HS	číslo
D. Fyzikálno-technologická	Tvrdosť výpalu	TVS	číslo
	Druh keramické hmoty	DK	číslo
	Prímes keramické hmoty	PKH	číslo
	Povrch vonkajší	POV	číslo
	Povrch vnútorný	PON	číslo
	Farba povrchu	FVO	text
	Farba vnútorná	FVN	text

E. Výzdobná	Druh výzdoby	DV	číslo
	Vhlbená výzdoba	VV	číslo
	Plastická výzdoba	PVX	číslo
	Rozloženie maľovanej ornamentiky	Farba	číslo
	Druh maľby	DM	číslo
	Farebné kombinácie	FKV	číslo
	Kombinácia prvkov maľby	KP	číslo
	Maľovaný motív a jeho varianty Popis	MMV popis	číslo
	Maľovaný motív a jeho varianty	MMVV	číslo
	Rozloženie rytej ornamentiky	RRV	číslo
	Technika rytej ornamentiky	TRV	číslo
	Rytý motív a jeho varianty	RMVV	číslo
	Kompozícia maľovanej a rysovanej ornamentiky	KMRV	Číslo

Tabuľka č.1: Štruktúra kmeňovej tabuľky.

Východiskom pre podrobné spracovanie a vyhodnotenie sídliskového keramického materiálu bolo vytvorenie deskripčného kódu, ktorý zjednodušuje prácu s veľkými štatistickými súbormi a pomáha pri opise a triedení nálezov. Následne som sa pokúsila vypracovať s pomocou jednotlivých položiek kódu štruktúru súhrnnej databázy, do ktorej budú postupne vkladané údaje o keramických fragmentoch. Jej štruktúra nie je pevná, ale môže sa v priebehu práce dopĺňať a meniť bez straty dát, keďže pri spracovaní veľkého množstva keramického materiálu nie sú dopredu presne definovateľné všetky vlastnosti (napr. tvary nádob, druhy výzdoby,...). Databáza je taktiež podkladom pre tvorbu grafov, textových výstupov, prezentácií, obrazovej dokumentácie, štatistického vyhodnotenia a pod.

Pri vytváraní štruktúry kódu na popis keramiky predstavovala dôležitú oporu práca V. Podborského a kolektívu¹⁰. Z metodického hľadiska hodnotným zdrojom informácií bol článok P. Procházkovej¹¹ a cenným vodídlom boli aj ďalšie práce venované databázovému spracovaniu nálezov a kategorizácii neolitickej a eneolitickej keramiky¹².

Na spracovanie kódu som využila databázový program Microsoft Access, prepojený s počítačovým tabuľkovým kalkulátorom, t.j. programom Microsoft Excel a aj programom Microsoft Word. Všetky tri sú funkčné v prostredí Windows.

Databáza sa skladá z jednotlivých databázových tabuliek a k nim príslušných formulárov, ktoré sú medzi sebou prepojené. Základ databázy tvorí kmeňová tabuľka (tabuľka č.1), ktorej riadky zodpovedajú jednotlivým záznamom a stĺpce položkám deskripčného kódu, ktorý tieto záznamy charakterizuje. Štruktúra deskripčného kódu sa skladá z piatich častí:

A. Časť obecná, B. Časť typologická, C. Časť metrická, D. Časť fyzikálno-technologická, E. Časť výzdobná. Doplnok tvoria pomôcky (odkazy na ilustrácie a poznámky).

DROB (druh objektu)	
Kód	Význam kódu
1	ojedinelý nález
2	povrchový zber
10	jama (obecne)
11	stavebná jama
13	odpadová jama
20	dom (obecne)
21	kolový dom
30	konštrukčné a fortifikačné prvky
31	základový žlab
33	priekopa
35	palisáda
60	hrob (obecne)
61	rituálny kostrový hrob
62	nerituálny (neúplný) kostrový hrob

Tabuľka č.2: Príklad kódovacej tabuľky pre kategóriu Druh objektu.

Z kmeňovej tabuľky je ďalej možné vyčítať jednotlivé hodnotiace kategórie v príslušných častiach. Každý hodnotenej kategórii sa priraduje kódové číslo. Ako príklad uvádzam kódovaciu tabuľku pre kategóriu Druh objektu

(DROB) z typologickej časti (tabuľka č.2). Vytvorené kódovacie tabuľky nie sú zatiaľ definitívne. Niektoré kategórie obsahujú zoznamy hodnôt spolu s kódovými číslami, iné budú hodnotené slovné, pričom každá nová hodnota sa vždy pridá do zoznamu a tie sa tak priebežne dopĺňajú. Definitívna podoba deskripčného kódu bude teda jasná až po dokončení posledného záznamu v databáze keramiky.

Cieľom je teda vyhodnotenie keramického materiálu zo sídliska lengyelskej kultúry v Bučanoch prostredníctvom databázového systému a prostredníctvom programu zachytiť väzby a vzťahy (po stránke typologickej, metrickej, technologickej aj výzdobnej). Verím, že detailná analýza a vyhodnotenie keramického materiálu významnou mierou prispievajú k poznaniu postavenia lengyelskej osady v kultúrnom systéme stredoeurópskej oblasti, resp. k zjemeniu a detailnejšiemu určení chronológie príslušného stupňa kultúry na Slovensku.

Poznámky

- ¹ BUJNA, J.-ROMSAUER, P.: Výskum v Bučanoch v roku 1979. AVANS 1979, Nitra 1980, s.56-60; BUJNA, J.-ROMSAUER, P.: Tretia sezóna výskumu v Bučanoch. AVANS 1980/I, Nitra 1981, s.55-57; BUJNA, J.-ROMSAUER, P.: Záverečná výskumná sezóna v Bučanoch. AVANS 1981/I, Nitra 1982, s.59-64; ROMSAUER, P.: Prvá výskumná sezóna v Bučanoch. AVANS 1978, Nitra 1980, s.238-241.
- ² BUJNA, J.-ROMSAUER, P.: Siedlung und Kreisanlage der Lengyel-Kultur in Bučany. In: Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur, Nitra-Wien 1986, s.27-35.
- ³ Tamže, s.28, obr.2
- ⁴ Tamže, s.29, obr.3:4,6;

- ⁵ Tamže, s.29, obr.3:2;
- ⁶ Tamže, s.31, obr.4:7;
- ⁷ Tamže, s.29, obr.3:5; s.33, obr.5:2;
- ⁸ Tamže, s.29, obr.3:3;
- ⁹ Tamže, s.31, obr.4:8,9;
- ¹⁰ PODBORSKÝ,V.-KAZDOVÁ, E.-KOŠTUŘÍK, P.-WEBER, Z.: Numerický kód moravské malované keramiky. Problémy deskripce v archeológii. Brno 1977.
- ¹¹ PROCHÁZKOVÁ, P. 1999: Návrh databáze eneolitické keramiky, In: Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 1998 (KUZMA,I. ed.), Nitra 1999, s.183-196.
- ¹² KLIČOVÁ, J.: Spracovanie keramiky zo sídliska lengyelskej kultúry vo Svodíne. In: Otázky neolitu a eneolitu našich zemí (Janák,V.-Stuchlík, S. eds.), Opava 2004, s.97-107; KOŠTUŘÍK, P.-MACHÁČEK, J.: Komentář ke „Kódu moravské domácí eneolitické keramiky“, In: Počítačová podpora v archeológii. (Macháček, J. ed.), Brno 1997, s.47-92; SMUTNÝ, J.: Databázové systémy. In: Počítačová podpora v archeológii (Macháček, J. ed.) Brno 1997, s.15-32.

skr. AVANS – Archeologické výskumy a nálezky na Slovensku